

SLOVENSKÁ ŠTATISTIKA a DEMOGRAFIA

SLOVAK STATISTICS
and DEMOGRAPHY

3/2016

ročník/volume 26

Recenzovaný vedecký časopis so zameraním na prezentáciu moderných štatistických a demografických metód a postupov.

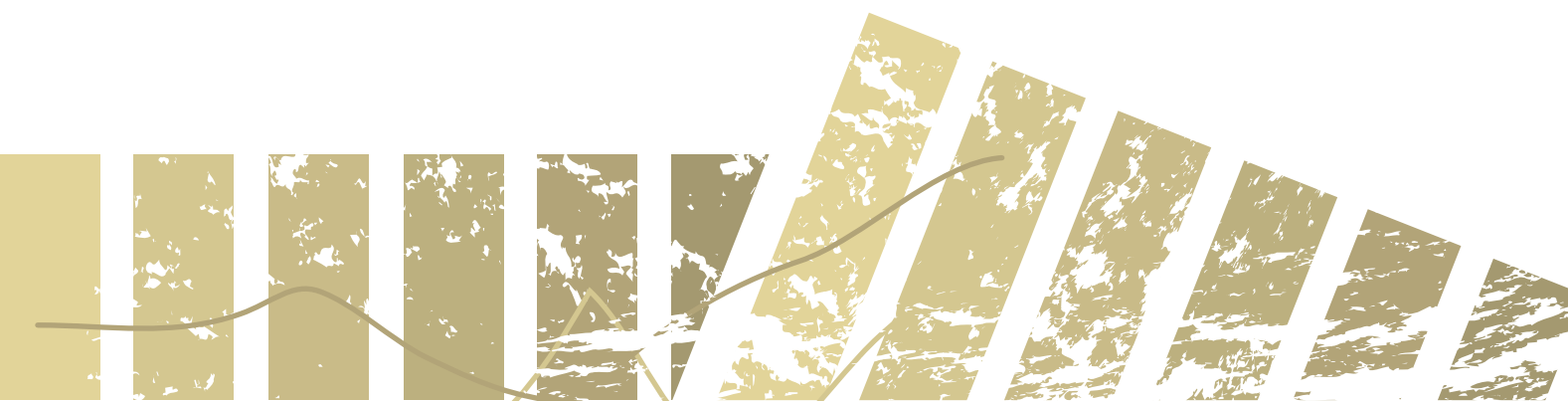
Scientific peer-reviewed journal focusing on the presentation of modern statistical and demographic methods and procedures.

Článok/Article: 2

Typ článku/Type of article: vedecký článok/scientific article

Strany/Pages: 6 – 28

Dátum vydania/Publication date: 15. júl 2016/July 15, 2016

Viera LABUDOVÁ

**Katedra štatistiky, Fakulta hospodárskej informatiky Ekonomickej univerzity
v Bratislave**

MERANIE MATERIÁLNEJ DEPRIVÁCIE DETÍ V EURÓPSKOM KONTEXTE

MEASURING CHILDREN'S MATERIAL DEPRIVATION IN THE EUROPEAN CONTEXT

ABSTRAKT

Príjmová chudoba a materiálna deprivácia sú dva koncepty, ktorých spojením možno analyzovať rôzne aspekty životných podmienok domácností a jednotlivcov. Miery materiálnej deprivácie ako proxy indikátory stáleho príjmu môžu poskytnúť doplňujúce informácie o materiálnych životných podmienkach jednotlivcov a domácností. V článku sa zaoberáme konštrukciou indexov materiálnej deprivácie detí, ktoré využívajú dostupné ukazovatele z modulu o materiálnej deprivácii EU SILC 2009.

ABSTRACT

Income poverty and material deprivation are two concepts whose merging enables to analyse different aspects of households' and individuals' living conditions. The measures of material deprivation can be used as a proxy for permanent income and may offer additional information on the material living conditions of households and individuals. This paper discusses the construction of child material deprivation indices using variables made available by the 2009 EU-SILC Module on material deprivation.

KĽÚČOVÉ SLOVÁ

chudoba, materiálna deprivácia, index materiálnej deprivácie, metodológia MODA

KEY WORDS

poverty, material deprivation, material deprivation index, MODA methodology

1. ÚVOD

Príjmová chudoba a materiálna deprivácia sú dva koncepty, ktorých spojením možno analyzovať životné podmienky domácností a jednotlivcov z rôznych aspektov. Meranie chudoby je determinované spôsobom jej vymedzenia (konceptom chudoby). Podľa Mareša [17] možno v závislosti od konceptu chudoby rozdeliť miery chudoby na absolútne alebo relatívne, objektívne (chudobným je ten, kto spĺňa isté podmienky) alebo subjektívne (chudobným je ten, kto sa cíti byť chudobným), priame (chudoba sa posudzuje na základe nedostatku majetku a deprivácie, ktorá s tým súvisí) alebo nepriame (sú založené na nedostatočnom príjme na zaobstaranie si majetku) a na expertné (sú založené na expertnom výpočte veľkosti príjmu, ktorý je nevyhnutný na prežitie) alebo konsenzuálne (vychádzajú z výsledkov štatistických zisťovaní a súvisia s predstavou ľudí o úrovni príjmu, ktorý im umožňuje participovať dôstojne na živote spoločnosti a tým sa vyhnúť deprivácii alebo ktorý im zabezpečuje uspokojenie tých najzákladnejších potrieb) [18].

Ak vnímame chudobu ako stav deprivácie, potom meranie chudoby možno považovať za meranie deprivácie. Vo všeobecnosti sa pod depriváciou rozumie

strata, zbavenie sa, nedostatok niečoho, strádanie z nedostatku zmyslových podnetov, dlhodobý nedostatok telesných a psychických potrieb.¹ Townsend [26] definuje depriváciu ako stav pozorovateľnej a preukázateľnej nevýhody vzhľadom na miestnu komunitu alebo širšiu spoločnosť, alebo národ, ku ktorému jednotlivec, rodina alebo skupina patrí. Townsend pritom rozlišuje medzi materiálnoú a sociálnou depriváciou. Materiálna deprivácia sa týka hmotných statkov, tovaru, služieb, majetku, vybavenia, životného prostredia a miesta života. Sociálna deprivácia sa vzťahuje na postavenie, vzťahy, zvyky, práva a povinnosti, ktoré súvisia s príslušnosťou k spoločnosti a jej podskupinám [7]. Michálek [19] opisuje stav deprivácie ako situáciu, keď je časť populácie vylúčená z účasti na „bežnom“ štandarde spoločnosti, pretože jej celkové zdroje klesnú na podstatné obdobie pod obvyklý priemer spoločnosti, v ktorej žijú. O jedincovi alebo rodine hovoríme, že sú materiálne deprivovaní, ak nemajú určitú pozíciu, čo znamená, že si nemôžu dovoliť spotrebovať určitý tovar a služby.

V obidvoch definíciách sa uplatňuje teória relatívnej deprivácie. Jej základom je myšlienka, že pocit nespokojnosti a deprivácie je posudzovaný vzhľadom na nejaký referenčný bod (referenčnú skupinu) [21]. Za základné dielo v oblasti relatívnej materiálnej deprivácie sa považuje práca P. Townsenda *Poverty in the United Kingdom* [27]. Východiskom tejto práce je tvrdenie, že: „Chudoba môže byť objektívne definovaná a dôsledne uplatňovaná iba v rámci konceptu relatívnej deprivácie“ [27, s. 31]. Townsend definuje deprivovaných takto: „Ľudia môžu byť považovaní za deprivovaných, ak nemajú taký druh stravy, ošatenia, bývania, také životné prostredie, vzdelávanie, pracovné a sociálne podmienky, činnosti a zariadenia, ktoré sú obvyklé alebo aspoň všeobecne podporované, alebo schválené v spoločnostiach, ku ktorým patria. Ľudia klesnú pod životnú úroveň, ktorá je dokázateľne rozšírená, prípadne je spoločensky uznaná alebo inštitucionalizovaná“ [27, s. 413]. Townsend nadviazal na koncept relatívnej deprivácie aplikovaný vo Veľkej Británii a opísaný W. Runcimanom v práci *Relative Deprivation and Social Justice* [26]. Konceptné východiská tejto práce možno nájsť v diele *The American Soldier*, ktoré je súčasťou štvordielnej série *Studies in Social Psychology in World War II*. Sociológ S. A. Stouffer v nej opísal teóriu relatívnej deprivácie, ktorú rozpracoval počas výskumu uskutočneného medzi americkými vojakmi počas druhej svetovej vojny. Táto práca, ktorú možno v danej oblasti považovať za priekopnícku v spojení teórie s empirickým výskumom, sa stala základom teoretickej štúdie sociológa R. Mertona *Social Theory and Social Structure* [27], [8], [9].

Na relatívnom koncepte deprivácie je založené aj meranie chudoby v Európskej únii. Definícia chudoby v Európskej únii nadväzuje na ideový rámec načrtnutý Townsendom [27, s. 413]: „Jednotlivci (resp. rodiny a skupiny) môžu byť považovaní za chudobných, ak nemajú dostatok zdrojov na zaobstaranie takých foriem potravy a oblečenia, pracovných a vzdelávacích podmienok a podmienok bývania (tzn. životného štýlu), ale aj účasti na aktivitách, ktoré sú obvyklé pre spoločnosť, do ktorej patria, prípadne sú v spoločnosti všeobecne akceptované. Zdroje takýchto jednotlivcov (resp. rodín a skupín) sú výrazne nižšie ako zdroje priemerného člena tejto spoločnosti, čo ich v konečnom dôsledku vylučuje z nasledovania vzorov fungovania v nej“ [27, s. 31]. Za chudobných sa podľa definície prijatej Radou Európy

¹ Slovník cudzích slov [online]. Dostupné na internete: <<http://slovník.azet.sk>>.

označujú osoby, rodiny, alebo skupiny osôb s natoľko limitovanými zdrojmi (materiálnymi, kultúrnymi a sociálnymi), že v krajinách, v ktorých žijú, ich vylučujú z minimálneho životného štýlu akceptovaného v týchto štátoch [6]. Ak vychádzame z toho, že koncept nepriameho merania chudoby² sa nezameriava na dosiahnutú úroveň uspokojenia potrieb, ale na vstupný potenciál, ktorý je k dispozícii, a koncept priameho merania sa sústreďuje na výsledky, čo znamená, že sleduje aktuálny životný štandard ľudí a nie zdroje na dosiahnutie určitej životnej úrovne [16], potom možno v tejto definícii chudoby identifikovať výstupy (vylúčenie z minimálne akceptovateľného životného štýlu) aj vstupné prvky (nedostatočné zdroje) [11].

Cieľom tohto článku je poukázať na problém merania materiálnej deprivácie detí v Európskej únii, ktorého komplikovanosť podčiarkuje skutočnosť, že v Európskej únii nie je oficiálne definovaná materiálna deprivácia detí. V mnohých analýzach sa preto používa indikátor miery materiálnej deprivácie určený pre celú populáciu. V článku sú predstavené dva prístupy ku konštrukcii miery materiálnej deprivácie vyvinuté špeciálne pre populáciu detí.

2. MERANIE MATERIÁLNEJ DEPRIVÁCIE V EURÓPSKEJ ÚNII

Meranie materiálnej deprivácie v Európskej únii (ďalej aj „EÚ“) sa stalo súčasťou jej agendy v roku 2004. Potreba doplniť skupinu spoločných sociálnych indikátorov o ukazovatele materiálnej deprivácie začala silne rezonovať hlavne v súvislosti s procesom rozširovania Európskej únie. Indikátory založené na meraní príjmov nedokázali uspokojivo zachytiť rozmanitosť životných podmienok v 27 krajinách EÚ. *„Existovali pochybnosti o schopnosti existujúcich indikátorov plnohodnotne zachytiť situáciu v nových členských štátoch, ako aj rozdiely v porovnaní so starými členskými štátmi. Kým z hľadiska rizika príjmovej chudoby bola situácia v nových i starých členských štátoch podobná, výrazne sa líšila z hľadiska životného štandardu“* [13]. Willits [29] upozorňuje na to, že je ťažké presne odmerať príjem niektorých špecifických skupín obyvateľstva (samostatne zárobkovo činné osoby, ľudia pracujúci v šedej ekonomike). Príjmy a zdroje vzhľadom na to, že zdrojmi môžu byť napr. aktíva, dlhy, príjmy z predchádzajúcich pracovných pozícií, bezhotovostné prevody, nemusia predstavovať to isté. V súvislosti s tým môžu byť miery materiálnej deprivácie použité ako proxy indikátory stáleho príjmu, a tým môžu poskytnúť dodatočné informácie o dlhodobej finančnej situácii [29]. Navrhované indikátory nemožno považovať za ukazovatele sociálneho vylúčenia v tom zmysle, že by boli schopné zachytiť všetky rozmery tohto javu (prístup na trh práce, zdravie, vzdelávanie, sociálna účasť atď.). Ich prioritnou úlohou je poskytnúť multidimenzionálne informácie o materiálnych životných podmienkach, čo dokážu oveľa lepšie ako iné miery chudoby [11].

Konštrukcia miery materiálnej deprivácie vychádza z chápania deprivácie ako multidimenzionálneho javu. Najznámejším prejavom presvedčenia o multidimenzionalite deprivácie je index deprivácie, ktorý skonštruoval Townsend [28]. Vytvoreným indexom sa pokúsil odmerať depriváciu ako nedostatok istých „statkov“ alebo prostredníctvom týchto statkov neschopnosť uspokojovať svoje fyziologické a sociálne potreby (vybrané položky predstavovali len indikátory tejto neschopnosti) [18]. Townsendov index (skóre) je založený na štyroch premenných pochádzajúcich z cenzu v Škótsku v roku 1981: nezamestnanosť (ukazovateľ nedostatku

² Meranie chudoby je založené na meraní príjmu (tzv. metóda vstupov).

materiálnych zdrojov a neistoty – percentuálny podiel ekonomicky aktívnych nezamestnaných obyvateľov vo veku 15 až 59, resp. 64 rokov vyjadrený v %), preplnenosť obydla (ukazovateľ materiálnych životných podmienok – podiel domácností, v ktorých býva v jednej izbe viac ako jedna osoba, vyjadrený v %), nevlastnenie obydla (proxy ukazovateľ bohatstva – podiel domácností nevlastniacich obydla vyjadrený v %) a nevlastnenie automobilu (proxy ukazovateľ príjmu – podiel domácností nevlastniacich automobil vyjadrený v %). Vytvorený index je váženým súčtom normalizovaných skóre (z skóre) používajúcim rovnaké váhy pre každú premennú.³ Kladné hodnoty indexu znamenajú vyššiu úroveň materiálnej deprivácie. Nevýhodou tohto indexu je chýbajúca informácia o podiele deprivovaného obyvateľstva.

V EÚ boli v roku 2009 formálne schválené dva sumárne indikátory, pôvodne navrhnuté A. Fuscom, A. C. Guiom a E. Marlierom [10], ktoré doplnili súbor spoločne dohodnutých sociálnych ukazovateľov EÚ: miera materiálnej deprivácie a hĺbka materiálnej deprivácie. Boli vytvorené na použitie v 27 členských štátoch EÚ a pre potreby Európskej komisie s cieľom monitorovať národný a európsky pokrok v boji proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu v rámci tzv. sociálnej Otvorenej metódy koordinácie [12].

Indikátor miery materiálnej deprivácie bol konštruovaný ako miera zachytávajúca multidimenzionalitu deprivácie. Výber položiek na jej konštrukciu⁴ nereflekoval preferencie ľudí, ich voľbu alebo životný štýl. Išlo o predmety dlhodobej spotreby alebo činnosti, ktorých neprítomnosť, resp. nedostatok boli vynútené (ľudia by to chceli vlastniť, ale zdroje im to nedovoľujú). Pretože vynútený nedostatok sa týka predmetov alebo činností, ktoré sú v danej spoločnosti štandardné, a deprivácia sa chápe ako vylúčenie z tohto štandardu, možno takýto prístup merania deprivácie považovať za meranie jej relatívneho konceptu. Detailný postup konštrukcie tohto indikátora je opísaný v [12] a [15] a týka sa týchto problémov: výber položiek (premenných) na meranie deprivácie, definovanie príslušných dimenzií merania a výber položiek, ktoré prislúchajú k jednotlivým dimenziám, hodnotenie deprivácie na základe každej položky a každej dimenzie, vytvorenie agregovaného indexu pre každú dimenziu samostatne a vytvorenie súhrnného indexu pokrývajúceho všetky dimenzie. Konštrukcia indexu (výber položiek) bola založená na výsledkoch zisťovania EU SILC.

Použitím faktorovej konfirmačnej analýzy boli identifikované tri dimenzie, zahŕňajúce tieto položky:

1. Dimenzia (ekonomické zaťaženie) – táto dimenzia obsahuje premenné/položky, ktoré vyjadrujú, že domácnosť si nemôže dovoliť: čeliť neočakávaným výdavkom; v priebehu jedného roka jeden týždeň dovolenky mimo domova; platiť za nedoplatky (hypotéky alebo nájomné, účty alebo kúpy na splátky); jedlo s mäsom, hydinou alebo rybou každý druhý deň; udržiavať primerane vykurovaný domov.
2. Dimenzia (predmety dlhodobej spotreby) – obsahuje premenné, ktoré vyjadrujú nedobrovoľné nevlastnenie predmetov dlhodobej spotreby (vynútený nedostatok).

³ Hodnoty premenných týkajúce sa nezamestnanosti a preplnenosti boli najskôr transformované pomocou vzťahu $y = \ln(x + 1)$ aby sa dosiahla normalita rozdelenia týchto premenných.

⁴ Pôvodný zoznam obsahoval 14 položiek, viac v [12], [15].

Domácnosť si nemôže dovoliť (hoci chce): vlastniť práčku; vlastniť farebný televízor; vlastniť telefón; vlastniť osobný automobil.

3. Dimenzia (bývanie). Položky tejto dimenzie vyjadrujú nedostatky obydli: vlhký byt – presakujúca strecha, vlhké steny, podlaha, základy, zahŕňajúce okenné a dverové rámy; príliš tmavý byt; chýbajúca vaňa alebo sprcha; chýbajúci vnútorný splachovací záchod na výhradné použitie v domácnosti; nedostatok priestoru (definovaný ako nedostatočný počet miestností v porovnaní s počtom osôb).

Pri konštrukcii výsledného indexu boli použité iba položky prvých dvoch dimenzií.

Indikátor miery materiálnej deprivácie bol definovaný ako podiel osôb, ktoré čelia nedostatku aspoň v troch z týchto deviatich položiek⁵: čeliť neočakávaným výdavkom, v priebehu jedného roka, jeden týždeň dovolenky mimo domova, platiť za nedoplatky (hypotéky alebo nájomné, účty alebo kúpy na splátky), jedlo s mäsom, hydinou alebo rybou každý druhý deň, udržiavať primerane vykurovaný domov. Miera deprivácie sa využíva pri definovaní tej časti populácie, ktorá je ohrozená rizikom chudoby a sociálneho vylúčenia v rámci stratégie Európa 2020. Tu je definovaná prísnejšie, ako absencia nie troch, ale štyroch položiek z uvedeného zoznamu [13]. Ďalší indikátor, hĺbka materiálnej deprivácie, vyjadruje priemerný počet chýbajúcich položiek u materiálne deprivovaných osôb. Môže nadobúdať hodnoty od 0 do 9, so zvyšujúcou sa hodnotou rastie hĺbka deprivácie [13]. Hranica, ktorú využívajú indikátory materiálnej deprivácie (tri položky z deviatich, resp. štyri položky z deviatich), bola určená skôr arbitrárne. Obidva indikátory majú široké využitie pri monitorovaní pokroku v boji proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu v jednotlivých krajinách EÚ, ako aj na úrovni EÚ ako celku.

3. MERANIE MATERIÁLNEJ DEPRIVÁCIE DETÍ

Chudoba detí sa najčastejšie meria ako podiel detí žijúcich v chudobných domácnostiach (domácnostiach ohrozených rizikom chudoby). Ak sa pozeráme na potreby detí, zo skúseností môžeme povedať, že sa v mnohom líšia od potrieb dospelých a ich špecifikácia je ovplyvnená vekom v oveľa väčšej miere ako u dospelých. Pri analýze spotreby domácností treba vnímať deti ako osobitnú skupinu, ktorej špecifické postavenie súvisí s tým, že deti nerobia závažné rozhodnutia o spotrebe, pretože väčšina z nich nemá vlastný zdroj príjmu. Hľadali sa preto miery, ktoré sú komplementárne k miere peňažnej chudoby. Vytvorením indikátorov materiálnej deprivácie detí bol vytvorený metodologický rámec merania chudoby cez meranie životnej pohody (*well-being*) detí.

3.1. Metodologické aspekty merania materiálnej deprivácie detí, zdroje údajov

Meranie materiálnej deprivácie detí naráža na niekoľko metodologických problémov. Tie súvisia predovšetkým s absenciou jednoznačnej definície materiálnej deprivácie pre populáciu detí. Jednou z možností vyplnenia tohto vaku je použitie indikátora miera materiálnej deprivácie, ktorý bol vyvinutý na meranie deprivácie v EÚ [12], [15]. Jeho nedostatkom je to, že položky, s ktorými pracuje, nie sú špecificky zvolené pre deti, je narušený koncept separácie finančných a nefinančných položiek a pri niektorých z používaných položiek sa nedokázala vyhovujúca škálovateľnosť. Indikátor miera závažnej materiálnej deprivácie je v zozname ukazovateľov navrhovaného rámca na monitorovanie vykonávania

⁵ Na základe výsledkov analýz sa na definovanie tohto indexu použili iba položky prvej a druhej dimenzie [12], [15].

odporúčania [31]. Tu bol definovaný ako podiel detí, ktoré žijú v domácnostiach s výrazne obmedzenými životnými podmienkami v dôsledku nedostatku zdrojov, t. j. v domácnostiach, ktoré sú deprivované minimálne v štyroch z deviatich definovaných položiek deprivácie.

Nové možnosti na konštrukciu indexu materiálnej deprivácie detí priniesol špecifický modul zisťovania EU SILC 2009 zameraný na monitorovanie materiálnej deprivácie. Okrem premenných opisujúcich zhoršené podmienky bývania domácností, vynútený nedostatok v spotrebe a prekážky v prístupe k rôznym zdrojom modul obsahoval 19 premenných so špeciálnym zameraním na životné podmienky detí [1]. Zisťovanie EU SILC 2009 sa uskutočnilo v 27 krajinách EÚ a v Nórsku, na Islande a vo Švajčiarsku. Zisťované premenné sa týkali domácností, jednotlivcov a osobitne detí. Prvá skupina tridsiatich premenných sa zisťovala na úrovni domácností a vzťahovala sa na každú domácnosť ako celok (premenné monitorujúce bývanie, životné prostredie, finančný stres a vlastníctvo predmetov dlhodobej spotreby okrem vlastníctva mobilných telefónov). Devätnásť premenných z tejto skupiny sa týkalo len detí vo veku 1 až 15 rokov. Na základe metodológie zisťovania, ak sa preukázala neprítomnosť akejkolvek položky u jedného dieťaťa príslušnej vekovej kategórie, potom všetky deti domácnosti sa považovali za deprivované vzhľadom na túto položku. Nie je preto možné sledovať rozdiely medzi jednotlivými deťmi v jednej domácnosti a odhady miery deprivácie môžu byť vzhľadom na túto skutočnosť skreslené [4], [5]. Na individuálnej úrovni sa zisťovali informácie o vlastníctve mobilného telefónu, základných potrebách a neuspokojených potrebách pre voľnočasové aktivity a spoločenské aktivity (7 položiek). Tie sa zisťovali za všetkých súčasných členov domácnosti, prípadne za všetkých vybraných respondentov vo veku 16 rokov a viac [1].

3.2. Rôzne prístupy ku konštrukcii miery materiálnej deprivácie

V tejto časti predstavíme dva prístupy ku konštrukcii miery materiálnej deprivácie detí (indexu materiálnej deprivácie detí). Líšia sa počtom použitých položiek a hranicou, ktorá vyjadruje minimálny počet položiek, v ktorých je dieťa deprivované. Dôvodom konštrukcie týchto indikátorov boli nedostatky doteraz používaného indikátora [15], a to hlavne malý počet položiek, ktoré boli použité na jeho konštrukciu, nedostatočná robustnosť indikátora⁶ a hlavne to, že indikátor nebol vytvorený na meranie deprivácie špecifickej skupiny populácie – detí.

Index materiálnej deprivácie detí založený na 14 depriváčnych položkách

V práci *Child Deprivation, Multidimensional Poverty and Monetary Poverty in Europe* [23] sa pri konštrukcii indexu materiálnej deprivácie detí uvažuje o možnosti použiť okrem položiek, ktoré sa priamo týkajú detí (19 položiek), aj ďalšie položky zisťované na úrovni domácností (14 položiek). Z tohto zoznamu boli, vychádzajúc

⁶ Snaha zjednotiť rôzne prístupy konštrukcie miery materiálnej deprivácie detí viedla k vypracovaniu metodológie MODA (*Multiple Overlapping Deprivation Analysis for children*). MODA je univerzálny nástroj slúžiaci na analýzu a monitorovanie, vyvinutý Úradom pre výskum pri UNICEF-e. Meranie peňažnej chudoby detí a analýza ich deprivácie sa využitím tejto metódy robí oddelene bez toho, aby sa vytváral spoločný index, ktorý neumožňuje sledovať rozsah a povahu peňažnej chudoby a deprivácie. MODA súčasne dovoľuje skúmať spoločné prvky materiálnej deprivácie detí a peňažnej chudoby detí. Okrem všeobecnej metodiky MODA boli vyvinuté jej špeciálne aplikácie: N-MODA, CC-MODA a EU-MODA. Podrobnosti v [5], [20], [22] a [23]. Zoznam použitých premenných a dimenzie merania sú uvedené v prílohe 4.

z odporúčaní [24], vylúčené položky finančnej domény a domény predmetov dlhodobej spotreby. Vylúčenie ďalších položiek súviselo s výsledkami merania spoľahlivosti (reliability)⁷ stupnice v rámci jednotlivých domén, do ktorých boli položky arbitrárne rozdelené (obydlie, bezpečnosť prostredia, stravovanie, odev a obuv, vzdelávanie, sociálne vzťahy a voľnočasové aktivity). Ďalší problém, ktorý sa objavil, súvisel s tým, že niektoré položky sú opodstatnené len pri určitej vekovej kategórii detí.⁸ Konzistentnosť stupnice merania vyžaduje, aby sa zabezpečila rovnaká pravdepodobnosť deprivácie u každého dieťaťa, a to bez ohľadu na jeho vek⁹ [22]. Tento problém sa vyriešil tak, že deti, pri ktorých vzhľadom na ich vek daná položka nebola relevantná, sa v danej položke nepovažovali za deprivované. Index materiálnej deprivácie definovaný ako podiel detí, ktoré sú deprivované minimálne v jednej položke, bol vytvorený použitím 14 položiek (príloha 1).

Index materiálnej deprivácie detí založený na 18 depriváčnych položkách

Na základe modulu EU SILC 2009 bol navrhnutý ďalší metodologický rámec na vytvorenie robustného indikátora materiálnej deprivácie pre celú populáciu (vo veku 0+) a samostatného indikátora pre populáciu detí (vo veku 1 až 15 rokov). Vytvorené indikátory by mali pokrývať kľúčové aspekty životných podmienok, ktoré sú obvyklé pre väčšinu populácie krajín EÚ a z ktorých sú niektorí jedinci vylúčení v dôsledku nedostatku zdrojov.¹⁰ Postup konštrukcie stupnice merania pre obidva indikátory je opísaný v publikácii *Measuring material deprivation in the EU Indicators for the whole population and child-specific indicators* [14].

Dôvodom konštrukcie týchto indikátorov boli nedostatky doteraz používaného indikátora [15], a to hlavne malý počet položiek použitých na jeho konštrukciu a nedostatočná robustnosť indikátora. Jednotlivé položky na konštrukciu obidvoch indikátorov neboli vyberané s cieľom pokryť všetky aspekty chudoby a sociálneho vylúčenia (napr. zdravotníctvo, zamestnanosť, vzdelávanie atď.). Nedostatok (absencia niektorej položky) sa chápal ako tzv. vynútený nedostatok, t. j. nedostatok v dôsledku nedostatočných zdrojov, a nie ako nedostatok, ktorý je výsledkom voľby alebo preferencií daných životným štýlom. Robustnosť výberu položiek bola zabezpečená rešpektovaním týchto kritérií, ktoré sledujú vlastnosti stupnice merania indikátora materiálnej deprivácie: vhodnosť (*suitability*)¹¹, validita (*validity*),¹² reliabilita

⁷ Reliabilitou merania zisťujeme, do akej miery je výsledok merania určitej vlastnosti zaťažený chybou. Reliabilitu nemôžeme hodnotiť priamo, pretože nepoznáme skutočné výsledky, takže ich odhadujeme opakovaným meraním (stabilita) alebo na základe posúdenia toho, či každá časť merania dáva zhodné výsledky (interná konzistentnosť) [25].

⁸ Napríklad premenné účasť na školských výletoch a podujatiach, za ktoré treba zaplatiť, a vhodné miesto na štúdium alebo domáce úlohy má zmysel zisťovať len u detí v školskom veku.

⁹ Riziko deprivácie sa má určovať na základe rovnakého počtu a rovnakého charakteru položiek deprivácie.

¹⁰ Koncept takto vytvorených indikátorov zodpovedá Townsendovej teórii relatívnej deprivácie a definícii, ktorá bola prijatá Radou ministrov EÚ v roku 1985.

¹¹ Vhodnosťou sa myslí schopnosť reflektovať nízku životnú úroveň v rozličných krajinách (populáciách EÚ).

¹² Validita je schopnosť merania diagnostikovať, predikovať a merať tie javy, na ktoré bolo skonštruované [25].

(*reliability*),¹³ aditivita (*additivity*)¹⁴. Okrem týchto vlastností stupnice merania sa prihliadalo na to, či sú jednotlivé položky porovnateľné v rámci všetkých krajín EÚ.

Prvý indikátor bol určený na meranie materiálnej deprivácie celej populácie krajín EÚ. Položky, ktoré sa použili pri jeho konštrukcii, pochádzali predovšetkým zo špeciálneho modulu EU SILC 2009 a doplnili ich ďalšie pravidelne zisťované premenné (spolu 50 položiek). Týkali sa vynúteného nedostatku dospelých jednotlivcov (osoby vo veku 16+), súkromne hospodáriacich domácností, v ktorých tieto osoby žijú, a detí, pričom informácie o vynútenom nedostatku aspoň u jedného dieťaťa sa zisťovali na úrovni domácností. Selekciou sledujúcou dosiahnutie požadovaných vlastností indikátora bol vytvorený zoznam 13 položiek, ktoré sa použili na vyčíslenie miery MD (príloha 2). Určenie hranice, t. j. minimálneho počtu položiek, v ktorých je človek deprivovaný, vychádzalo z požiadavky, aby sa použitím tejto miery dosiahli podobné výsledky, ako ich poskytujú oficiálne používané indikátory materiálnej deprivácie v EÚ založené na sledovaní deprivácie v deviatich položkách. Najporovnateľnejšie výsledky vzhľadom na index materiálnej deprivácie (absencia troch z deviatich položiek) má index, ktorý je definovaný ako podiel ľudí deprivovaných minimálne v piatich položkách z trinástich. Indexu závažnej materiálnej deprivácie (podiel ľudí, ktorí sú deprivovaní minimálne v štyroch položkách z deviatich) je najbližšie index, ktorý vyjadruje podiel ľudí deprivovaných aspoň v siedmich položkách z trinástich.

Výber položiek na meranie materiálnej deprivácie detí¹⁵ vychádzal z holistického prístupu a koncepcie životného cyklu. Boli vybrané také položky, ktoré majú okamžitý vplyv na životný štandard detí (napr. nedostatok tepla v obydľí, nedostatok tovaru dlhodobej spotreby atď.), ale aj položky, ktoré môžu nepriamo ovplyvniť ich spokojnosť a životnú pohodu v budúcnosti. Takým ukazovateľom je napríklad neschopnosť čeliť neočakávaným výdavkom alebo zadlženosť domácností. Kvalitatívne štúdie ukázali, že deti vo finančne zaťažených domácnostiach, v snahe ochrániť ich od stresu a pocitu viny, sa dobrovoľne zriekajú nákupu vecí, ktoré potrebujú. Index deprivácie detí bol vytvorený z 18 položiek, ktoré sa zisťovali na úrovni domácností, pričom časť z nich sa priamo týkala detí. Štruktúra vybraných položiek, identifikácia jednotlivých domén bola urobená s využitím faktorovej analýzy, viacrozmernej korešpondenčnej analýzy a zhlukovej analýzy. Príloha 3 obsahuje zoznam vybraných premenných.

Pre tento indikátor nebola arbitrárne určená hranica umožňujúca kalkuláciu miery materiálnej deprivácie detí. Hodnoty indikátora boli vyčíslené pre dve hranice materiálnej deprivácie (minimálne tri chýbajúce položky, minimálne šesť chýbajúcich položiek) pre populačné podskupiny vytvorené na základe kategórií veku, rizika chudoby, typu domácnosti, stupňa urbanizácie, intenzity práce domácnosti a podľa krajiny. Hodnoty indikátora MD sa okrem iného porovnávali s mierou materiálnej deprivácie detí pre indikátor vyvinutý a opísaný v [15]. Určitý význam má zistenie

¹³ *Reliabilita stupnice je posudzovaná na základe vnútornej konzistentnosti stupnice ako celku, sile vzťahu medzi jednotlivými položkami a indikátorom MD, pri meraní bol použitý ukazovateľ Cronbachova alfa a klasická teória testu [24].*

¹⁴ *Vyššia hodnota indikátora MD znamená „väčšiu“ depriváciu.*

¹⁵ *Analýza sa robila pre deti vo veku 1 až 15 rokov. Deti mladšie ako jeden rok boli z analýzy vylúčené.*

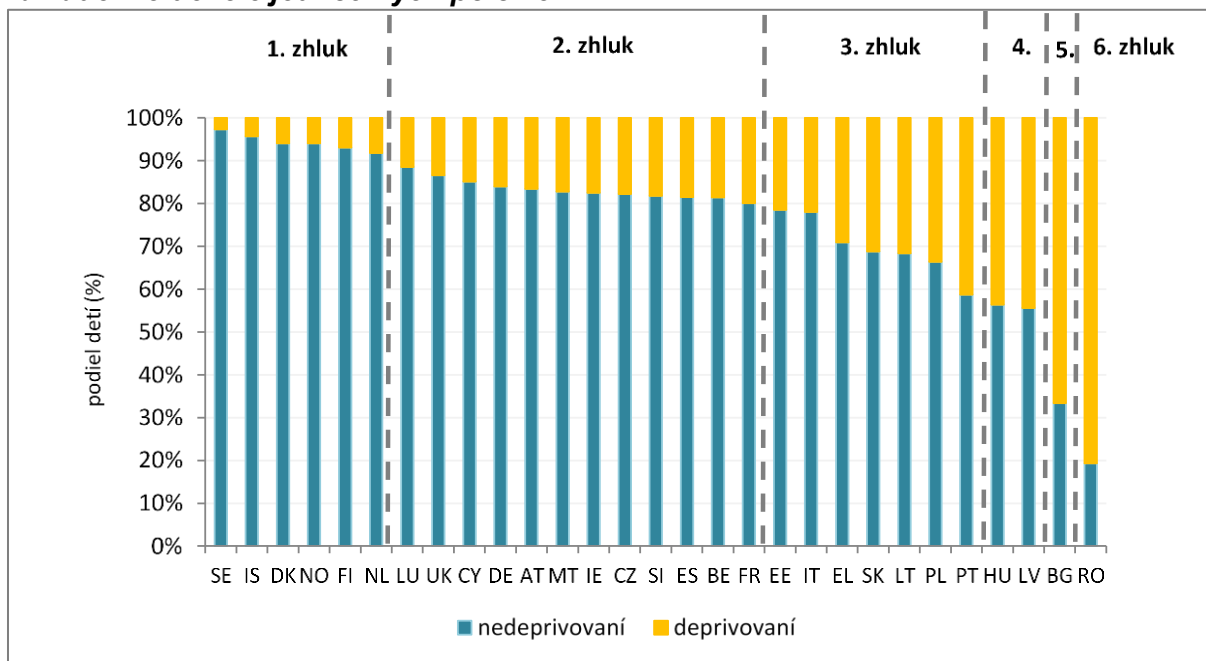
vyplývajúce z tohto porovnávania, že miera materiálnej deprivácie detí pre hranicu 3+ (minimálne tri chýbajúce položky) je približne rovnaká pri obidvoch indikátoroch.

3.3. Výsledky merania a ich porovnanie

Výsledky merania pre index materiálnej deprivácie detí založený na 14 deprivačných položkách

Na obrázku č. 1 je zobrazený podiel detí, ktoré nie sú deprivované/sú deprivované aspoň v jednej zo 14 položiek.

Obrázok č. 1: Podiel nedeprivovaných/deprivovaných detí rozdelených do zhlukov na základe incidencie jednotlivých položiek

Poznámka: BE – Belgicko, BG – Bulharsko, CZ – Česká republika, DK – Dánsko, DE – Nemecko, EE – Estónsko, IE – Írsko, EL – Grécko, ES – Španielsko, FR – Francúzsko, IS – Island, IT – Taliansko, CY – Cyprus, LV – Lotyšsko, LT – Litva, LU – Luxembursko, HU – Maďarsko, MT – Malta, NL – Holandsko, NO – Nórsko, AT – Rakúsko, PL – Poľsko, PT – Portugalsko, RO – Rumunsko, SI – Slovinsko, SK – Slovensko, FI – Fínsko, SE – Švédsko, UK – Spojené kráľovstvo.

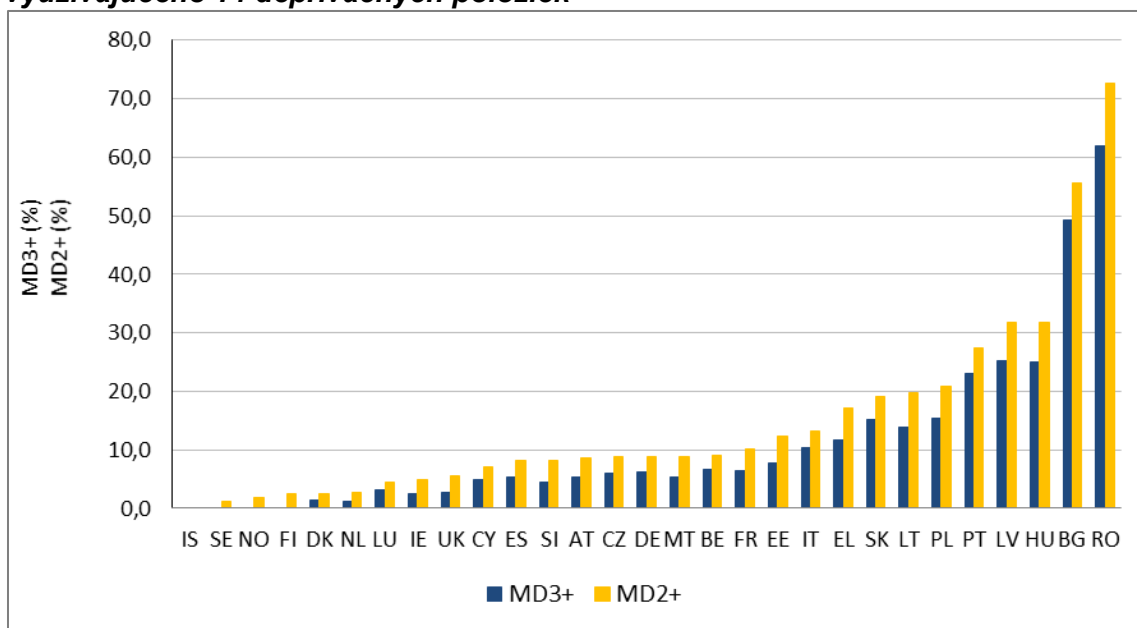
Zdroj údajov: [23], vlastné spracovanie (SAS Enterprise Guide)

Podiel detí, ktoré nie sú deprivované ani v jednej zo sledovaných položiek, sa pohybuje od 97,3 % vo Švédsku do 13,3 % v Rumunsku (v zoskupení 29 štátov je takýchto detí 78 %). Samostatnú skupinu tvoria škandinávské krajiny (Dánsko, Fínsko, Island, Nórsko, Švédsko) a Holandsko, kde podiel nedeprivovaných detí neklesol pod 90 %. Druhú skupinu tvoria silné ekonomické krajiny tzv. starej Európy (Nemecko, Francúzsko, Španielsko a Veľká Británia) a skupina menších krajín, ako je Rakúsko, Belgicko, Cyprus, Česká republika, Írsko, Luxembursko, Malta a Slovinsko. V týchto krajinách sa podiel detí nedeprivovaných ani v jednej položke pohybuje medzi 80 % a 89 %. V tretej skupine krajín (Estónsko, Grécko, Taliansko, Litva, Poľsko a Slovensko) nie je deprivovaných od 65 do 79 percent detí. Najhoršia situácia je v Rumunsku, kde je deprivovaných aspoň v jednej položke takmer 81 % detí, a v Bulharsku, kde táto skupina detí predstavuje takmer 67 % detskej populácie. Na obrázku sú vyznačené zhluky, do ktorých boli jednotlivé krajiny zaradené

vzhľadom na veľkosť deprivácie v jednotlivých položkách,¹⁶ a podiel nedeprivovaných, resp. deprivovaných detí.

Na obrázku č. 2 sú krajiny usporiadané podľa indexu materiálnej deprivácie detí (MD), pri ktorého výpočte bola za hranicu zvolená absencia aspoň dvoch položiek (MD2+). Na porovnanie sú zobrazené indexy MD založené na absencii aspoň troch položiek (MD3+).

Obrázok č. 2: Krajiny usporiadané podľa indexu MD2+ (porovnanie s indexom MD3+) využívajúceho 14 deprivačných položiek

Poznámka: BE – Belgicko, BG – Bulharsko, CZ – Česká republika, DK – Dánsko, DE – Nemecko, EE – Estónsko, IE – Írsko, EL – Grécko, ES – Španielsko, FR – Francúzsko, IS – Island, IT – Taliansko, CY – Cyprus, LV – Lotyšsko, LT – Litva, LU – Luxembursko, HU – Maďarsko, MT – Malta, NL – Holandsko, NO – Nórsko, AT – Rakúsko, PL – Poľsko, PT – Portugalsko, RO – Rumunsko, SI – Slovinsko, SK – Slovensko, FI – Fínsko, SE – Švédsko, UK – Spojené kráľovstvo.

Zdroj údajov: [23], vlastné spracovanie (Excel)

Miery materiálnej deprivácie by mali byť komplementárne k mieram chudoby. Ako však zdôrazňujú niektorí autori [3], miera prekrytia chudoby a materiálnej deprivácie je spoľahlivým ukazovateľom umožňujúcim identifikovať jadro chudoby. Na obrázku č. 3 je znázornená štruktúra detí vytvorená podľa toho, či sa nachádzajú pod hranicou rizika chudoby¹⁷ a či sú deprivované aspoň v dvoch položkách. Krajiny sú zoradené podľa miery prekrytia materiálnej deprivácie a chudoby (podiel detí, ktoré sú súčasne ohrozené rizikom chudoby a sú deprivované).

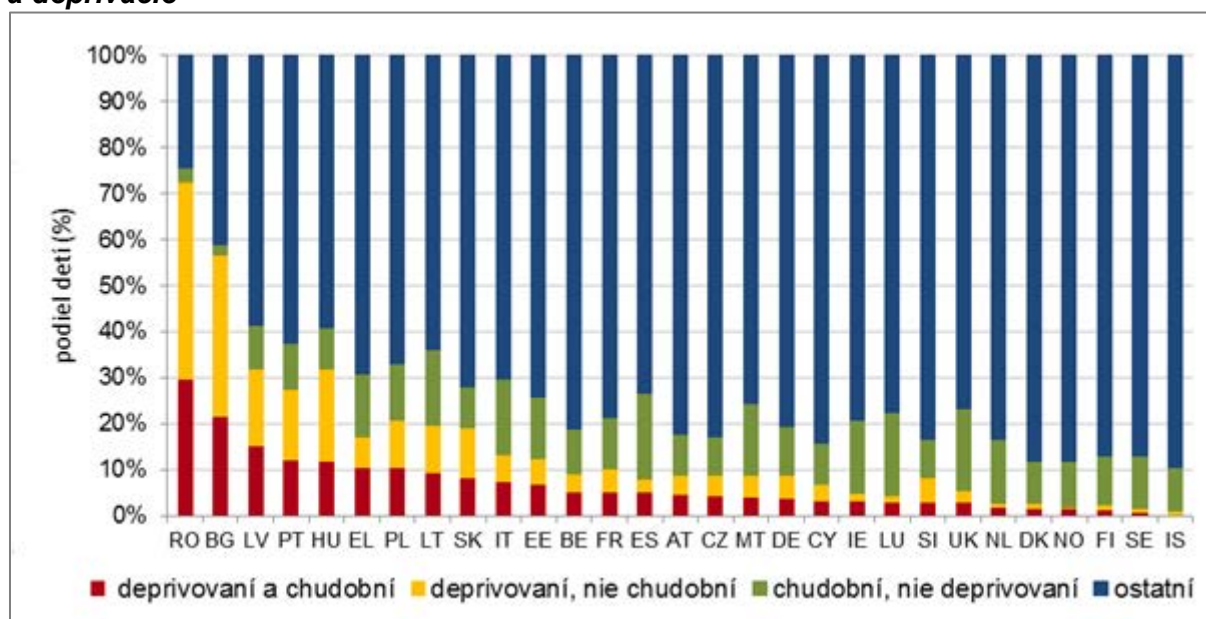
Prvú skupinu tvoria severské krajiny. V týchto krajinách je podiel detí, ktoré nie sú deprivované, aspoň 87-percentný, deprivovaných a súčasne chudobných nie je viac ako 1,5 percenta. V druhej skupine zahŕňajúcej 13 krajín (Belgicko, Francúzsko, Španielsko, Rakúsko, Česká republika, Malta, Nemecko, Cyprus, Írsko,

¹⁶ Bola použitá Wardova metóda zhlukovania, pričom jednotlivé položky (premenné) boli nahradené tromi hlavnými faktormi. Krajiny boli zaradené do šiestich zhlukov.

¹⁷ Za hranicu rizika chudoby bola zvolená hodnota 60 % mediánu ekvivalentného disponibilného príjmu v danej krajine.

Luxembursko, Slovinsko, Veľká Británia, Holandsko) neprekračuje podiel chudobných a súčasne deprivovaných detí 5,5 % a miera materiálnej deprivácie detí nie je vyššia ako 26,5 %. V tretej skupine sú krajiny Portugalsko, Španielsko, Poľsko, Litva, Slovensko, Taliansko, Estónsko, kde sa podiel detí, ktoré nie sú deprivované v dvoch položkách, pohybuje v rozpätí od 60 % do 70 % a chudobných a súčasne deprivovaných od 6,8 % do 12,1 %. V Maďarsku a Litve tvoria nedeprivované deti viac ako polovicu detí, chudobných a súčasne deprivovaných detí je v Maďarsku 12 % a v Litve 15,2 %. V Bulharsku je 21,5 % deprivovaných a súčasne chudobných detí a v Rumunsku ich podiel dosahuje 29,6 %.

Obrázok č. 3: Štruktúra detí vytvorená na základe ohrozenia rizikom chudoby a deprivácie

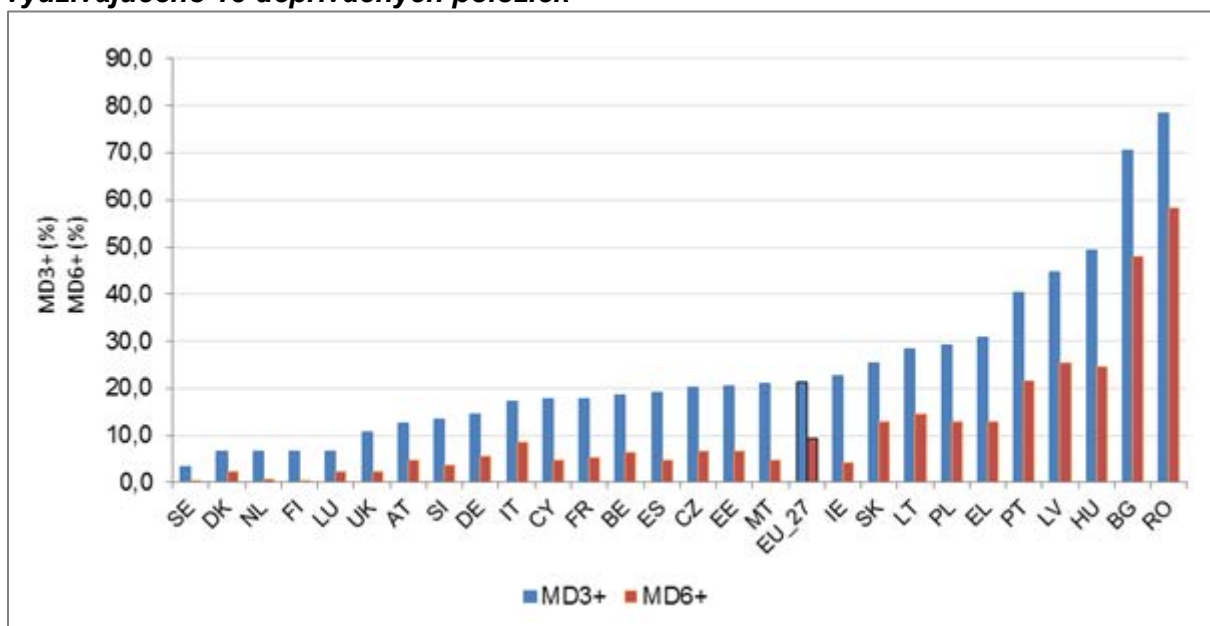
Poznámka: BE – Belgicko, BG – Bulharsko, CZ – Česká republika, DK – Dánsko, DE – Nemecko, EE – Estónsko, IE – Írsko, EL – Grécko, ES – Španielsko, FR – Francúzsko, IS – Island, IT – Taliansko, CY – Cyprus, LV – Lotyšsko, LT – Litva, LU – Luxembursko, HU – Maďarsko, MT – Malta, NL – Holandsko, NO – Nórsko, AT – Rakúsko, PL – Poľsko, PT – Portugalsko, RO – Rumunsko, SI – Slovinsko, SK – Slovensko, FI – Fínsko, SE – Švédsko, UK – Spojené kráľovstvo.

Zdroj údajov: [23], vlastné spracovanie (Excel)

Výsledky merania pre index materiálnej deprivácie detí založený na 18 depriváčnych položkách

Na obrázku č. 4 sú krajiny zoradené podľa ukazovateľa deprivácie MD6+, ktorý vyjadruje podiel detí deprivovaných aspoň v šiestich položkách z osemnástich. Na porovnanie sú v grafe zobrazené aj hodnoty indikátora MD3+ (miera deprivácie aspoň v troch položkách z osemnástich).

Obrázok č. 4: Krajiny usporiadané podľa indexu MD6+ (porovnanie s indexom MD3+) využívajúceho 18 depriváčnych položiek

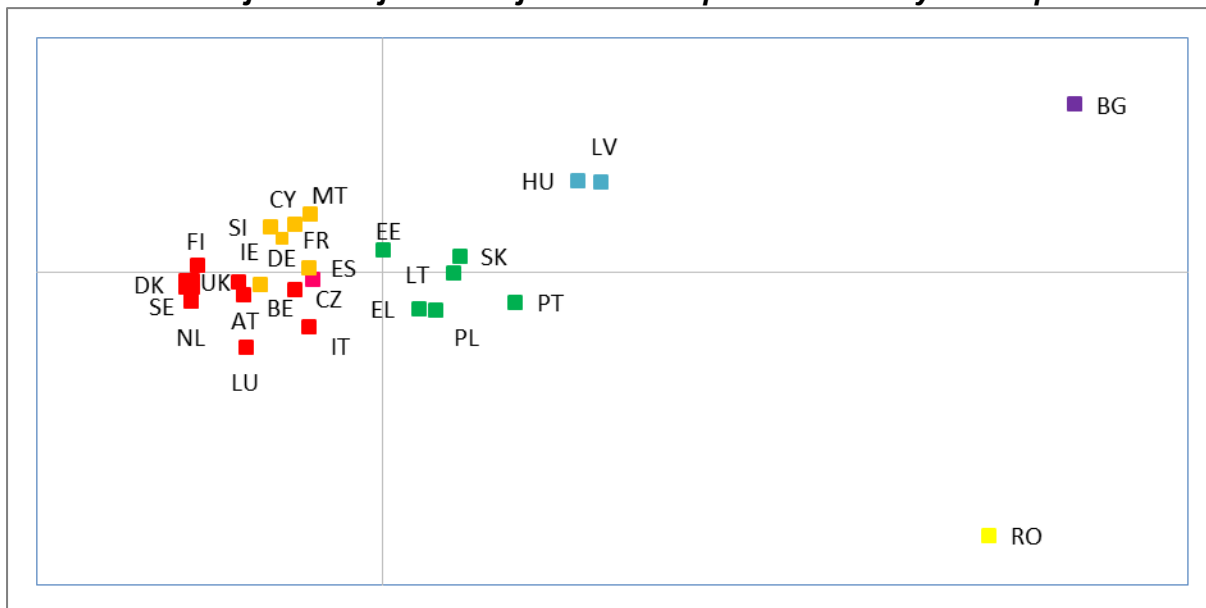
Poznámka: BE – Belgicko, BG – Bulharsko, CZ – Česká republika, DK – Dánsko, DE – Nemecko, EE – Estónsko, IE – Írsko, EL – Grécko, ES – Španielsko, FR – Francúzsko, IT – Taliansko, CY – Cyprus, LV – Lotyšsko, LT – Litva, LU – Luxembursko, HU – Maďarsko, MT – Malta, NL – Holandsko, AT – Rakúsko, PL – Poľsko, PT – Portugalsko, RO – Rumunsko, SI – Slovinsko, SK – Slovensko, FI – Fínsko, SE – Švédsko, UK – Spojené kráľovstvo.

Zdroj údajov: [14], vlastné spracovanie (Excel)

Usporiadanie krajín podľa veľkosti indikátora materiálnej deprivácie možno odôvodniť aj výsledkami ich zhlukovania, ktoré bolo urobené na základe údajov o incidencii jednotlivých položiek (%), resp. na základe hodnôt troch hlavných komponentov, ktorými boli tieto položky nahradené.¹⁸ Projekcia krajín do dvojrozmerného priestoru prvých dvoch hlavných komponentov ilustruje výsledky zhlukovania. Skupina krajín (Rakúsko, Belgicko, Nemecko, Dánsko, Fínsko, Taliansko, Luxembursko, Holandsko, Švédsko a Veľká Británia) sa vyznačuje najnižšou priemernou incidenciou takmer všetkých položiek (okrem premennej vhodného miesta na štúdium alebo domáce úlohy).

¹⁸ Vstupom do zhlukovej analýzy boli údaje o incidencii (percentuálny podiel detí, ktoré sú deprivované v danej položke). Pri zhlukovaní sa použila Wardova metóda zhlukovania, ktorá bola aplikovaná na množine troch hlavných komponentov. Výsledkom zhlukovania je šesť zhlukov. Krajiny patriace do jednotlivých zhlukov sú farebne odlišené.

Obrázok č. 5: Projekcia krajín do dvojrozmerného priestoru hlavných komponentov

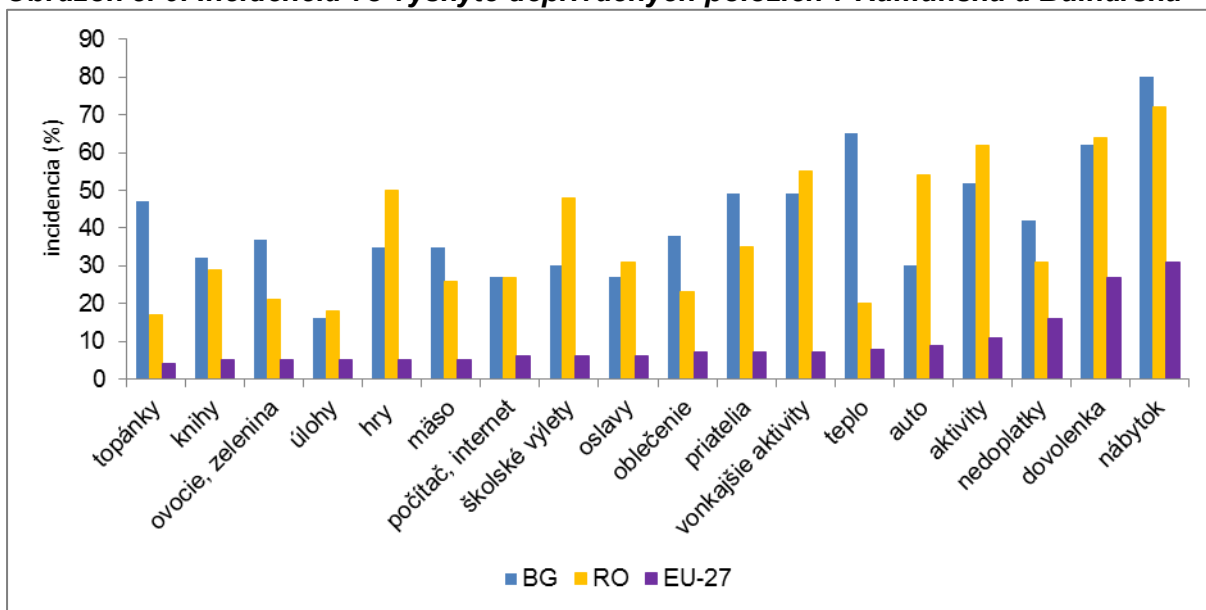

Poznámka: **1. zhluk:** AT – Rakúsko, BE – Belgicko, DE – Nemecko, DK – Dánsko, FI – Fínsko, IT – Taliansko, LU – Luxembursko, NL – Holandsko, SE – Švédsko, UK – Spojené kráľovstvo; **2. zhluk:** CZ – Česká republika, CY – Cyprus, ES – Španielsko, FR – Francúzsko, IE – Írsko, MT – Malta, SI – Slovinsko; **3. zhluk:** EE – Estónsko, EL – Grécko, LT – Litva, PL – Poľsko, PT – Portugalsko, SK – Slovensko; **4. zhluk:** LV – Lotyšsko, HU – Maďarsko; **5. zhluk:** BG – Bulharsko; **6. zhluk:** RO – Rumunsko.

Zdroj údajov: [14], *vlastné spracovanie (Excel)*

Osobitné postavenie majú krajiny Bulharsko a Rumunsko. V oboch krajinách prekračuje incidencia jednotlivých položiek priemernú hodnotu (získovanú na úrovni zoskupenia EÚ27) o minimálne 12 p. b. a maximálne 57 p. b.

Obrázok č. 6: Incidencia vo výskyte deprivačných položiek v Rumunsku a Bulharsku

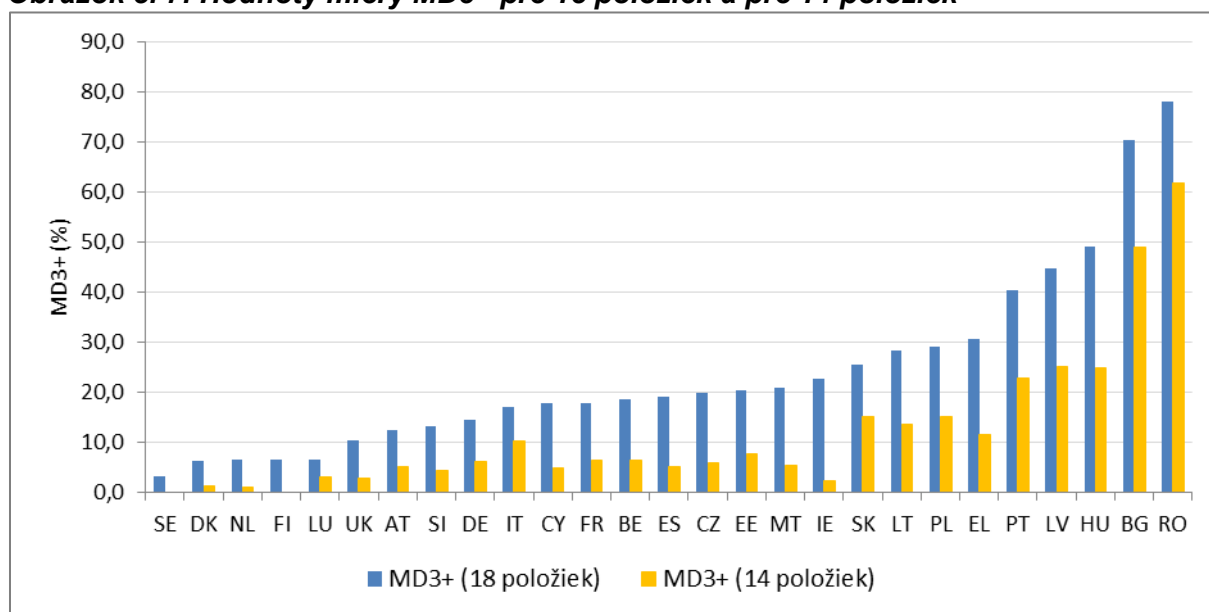
Poznámka: BG – Bulharsko, RO – Rumunsko.

Zdroj údajov: [14], *vlastné spracovanie (Excel)*

Porovnanie výsledkov pri meraní využívajúcom 14 deprivačných položiek a meraní založenom na 18 deprivačných položkách

Výsledky uvedené v predchádzajúcej časti sa viažu na konkrétnu metodiku. Ich porovnanie je zložité z dvoch dôvodov. Konštrukcia miery materiálnej deprivácie využíva v každom z prezentovaných prístupov iný počet a inú kompozíciu položiek/premenných. Rozdiel je aj v používaných hraniciach (minimálny počet položiek, v ktorých je dieťa deprivované). Nemožno preto očakávať zhodné výsledky v usporiadaní krajín podľa veľkosti indexu materiálnej deprivácie kalkulovaného pre 18 položiek a pre tú istú mieru využívajúcu 14 deprivačných položiek. Obrázok 7 ilustruje zmeny v usporiadaní krajín podľa miery MD3+ pre 14 položiek a tú istú mieru využívajúcu 18 položiek, obrázok 8 zobrazuje veľkosť zmeny v usporiadaní.

Obrázok č. 7: Hodnoty miery MD3+ pre 18 položiek a pre 14 položiek

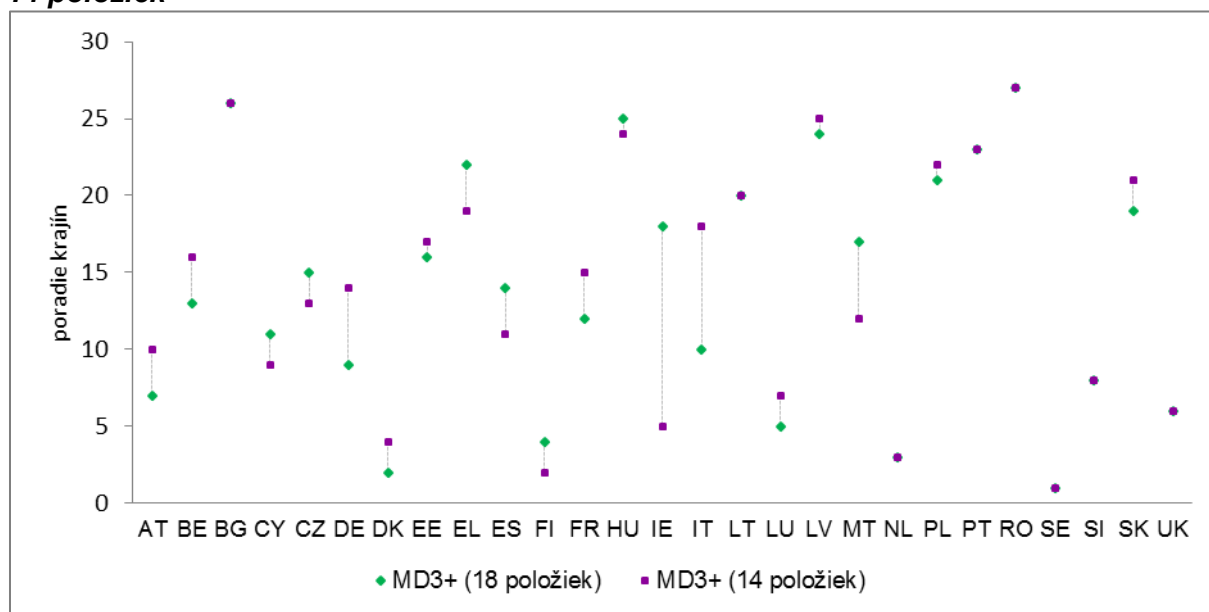
Poznámka: BE – Belgicko, BG – Bulharsko, CZ – Česká republika, DK – Dánsko, DE – Nemecko, EE – Estónsko, IE – Írsko, EL – Grécko, ES – Španielsko, FR – Francúzsko, IT – Taliansko, CY – Cyprus, LV – Lotyšsko, LT – Litva, LU – Luxembursko, HU – Maďarsko, MT – Malta, NL – Holandsko, AT – Rakúsko, PL – Poľsko, PT – Portugalsko, RO – Rumunsko, SI – Slovinsko, SK – Slovensko, FI – Fínsko, SE – Švédsko, UK – Spojené kráľovstvo.

Krajiny sú usporiadané podľa veľkosti miery MD3+.

Zdroj údajov: [14], [23], vlastné spracovanie (Excel)

Napriek tomu, že medzi poradím krajín nie je štatisticky významný rozdiel,¹⁹ výraznejšie zmeny sme zaznamenali pri Írsku a Malte, ktoré sa použitím 18 položiek posunuli medzi krajiny s vyššou hodnotou miery MD3+, a pri Taliansku a Nemecku, preradenými medzi prvých desať krajín. Príčinou týchto zmien môže byť relatívne vysoká incidencia premenných *ísť na prázdniny na 1 týždeň v roku* (EÚ27 – 27 %, IE – 45 %, MT – 46 %), *nahrádzanie opotrebovaného nábytku (nie secondhandovým)* (EÚ27 – 31 %, MT – 52 %), *nedoplatky* (hypotéka alebo nájom, účty alebo kúpa na splátky, splátky) (EÚ27 – 16 %, IE – 23 %).

¹⁹ Spearmanov korelačný koeficient je štatisticky významný, jeho hodnota 0,89133 vypovedá o silnej závislosti medzi poradím krajín. Porovnali sme aj poradie krajín určené na základe hodnoty MD3+ (pre 18 položiek) a poradie podľa hodnoty MD2+ (pre 14 položiek). Hodnota Spearmanovho korelačného koeficienta bola vyššia (0,89744).

Obrázok č. 8: Zmeny v poradí krajín usporiadaných podľa MD3+ pre 18 položiek a pre 14 položiek

Poznámka: BE – Belgicko, BG – Bulharsko, CZ – Česká republika, DK – Dánsko, DE – Nemecko, EE – Estónsko, IE – Írsko, EL – Grécko, ES – Španielsko, FR – Francúzsko, IT – Taliansko, CY – Cyprus, LV – Lotyšsko, LT – Litva, LU – Luxembursko, HU – Maďarsko, MT – Malta, NL – Holandsko, AT – Rakúsko, PL – Poľsko, PT – Portugalsko, RO – Rumunsko, SI – Slovinsko, SK – Slovensko, FI – Fínsko, SE – Švédsko, UK – Spojené kráľovstvo.

Krajiny sú usporiadané podľa veľkosti miery MD3+.

Zdroj údajov: [14], [23], *vlastné spracovanie (Excel)*

4. ZÁVER

Článok sa zaoberá možnosťami merania materiálnej deprivácie detí v krajinách Európskej únie. Miery, ktoré sa využívajú na meranie materiálnej deprivácie, sú založené na chápaní deprivácie ako multidimenzionálneho javu. Oficiálne používané indikátory, ako je miera materiálnej deprivácie (miera závažnej materiálnej deprivácie) a hĺbka materiálnej deprivácie, využívajú údaje zo zisťovania EU SILC. Meranie materiálnej deprivácie detí je komplikované jednak tým, že neexistuje oficiálna definícia materiálnej deprivácie detí v Európskej únii, a ďalej nevyhovujúcimi vlastnosťami oficiálne používaných indikátorov. Nové možnosti konštrukcie indexu materiálnej deprivácie detí priniesol špecifický modul zisťovania EU SILC 2009, ktorý bol zameraný na monitorovanie materiálnej deprivácie. Okrem premenných opisujúcich zhoršené podmienky bývania domácností, vynútený nedostatok v spotrebe a prekážky v prístupe k rôznym zdrojom modul obsahoval 19 premenných zameraných špeciálne na životné podmienky detí. V článku sa zaoberáme dvomi prístupmi opísanými v [24], [14] ku konštrukcii stupnice na meranie materiálnej deprivácie detí a odhadmi indexov MD, ktoré sa líšia výberom a počtom použitých premenných (položiek) Modulu EU SILC 2009. Stupnica merania bola v oboch prípadoch vyvíjaná pre meranie len v krajinách EÚ27. Vzhľadom na to, že každá z metód využíva rôzny počet položiek a pracuje s inou hranicou merania, aj vzhľadom na dosiahnuté výsledky nie je možné odporučiť konkrétny prístup. Ako najvhodnejšia sa zdá metodika MODA, ktorá viac zohľadňuje potreby detí pre špecifické vekové skupiny.

LITERATÚRA

- [1] 2009 EU-SILC Module on Material Deprivation: Assessment of the implementation [online]. Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities, 2011 [13. 01. 2016]. Dostupné na internete: <<http://ec.europa.eu>>.
- [2] ALKIRE, S. – FOSTER, J.: Designing the inequality-adjusted Human Development Index (HDI). Human Development Research Paper, 2010/28 [online]. New York, 2010 [08. 01. 2016]. Dostupné na internete: <<http://hdr.undp.org>>.
- [3] BRADSHAW, J. – MAYHEW, E.: The Measurement of Extreme Poverty in the European Union [online]. Brussels: European Commission, DG Employment, Social Affairs and Inclusion, 2011 [12. 02. 2016]. Dostupné na internete: <<http://php.york.ac.uk/inst/spru/pubs/1914>>.
- [4] CHZHEN, Y. – NEUBOURG, Ch.: Multiple Overlapping Deprivation Analysis for the European Union (EU-MODA): Technical Note, Innocenti Working Paper, No. 2014-01 [08. 01. 2016]. Florence: UNICEF Office of Research, 2014. ISSN: 1014-7837 [online]. Dostupné na internete: <<http://www.unicef-irc.org/publications>>.
- [5] CHZHEN, Y. et. al.: Understanding Child Deprivation in the European Union: The Multiple Overlapping Deprivation Analysis (EU-MODA). Approach, Innocenti Working Paper No. 2014-18 [online]. Florence: UNICEF Office of Research, 2004. ISSN: 1014-7837 [15. 01. 2016]. Dostupné na internete: <<http://www.unicef-irc.org/publications>>.
- [6] Council of the European Communities. COUNCIL DECISION of 19 December 1984 on specific Community action to combat poverty (85/8/EEC). Official Journal of the European Communities [online]. L2, 3 January 1985, pp. 24–25. ISSN 0378-6978 [10. 02. 2016]. Dostupné na internete: <<http://eur-lex.europa.eu>>.
- [7] CRAMPTON, P. – SALMOND, C. – SUTTON, F.: NZDep91: A New Index of Deprivation. In: Social Policy Journal of New Zealand, 1997, no. 9, pp.186 – 193.
- [8] FAHEY, T.: Poverty and the Two Concepts of Relative Deprivation. In: UCD School of Applied Social science: Working Paper Series [online]. Dublin: University College Dublin, 2010 [15. 01. 2016]. Dostupné na internete: <<http://www.ucd.ie/t4cms/wp15%20fahey.pdf>>.
- [9] FLYNN, S., E.: Relative Deprivation Theory, Sociology Reference Guide: Theories of Social Movements. California: Salem Press, 2011, pp. 100-110. ISBN 978-1-42983-472-8.
- [10] FUSCO, A. – GUIO, A. C. – MARLIER, E.: A European Union Approach to Material Deprivation using EU-SILC and Eurobarometer data [online]. Luxembourg: International Networks for Studies in Technology, Environment, Alternatives and Development, 2009 [10. 02. 2016]. Dostupné na internete: <<http://ideas.repec.org/p/irs/iriswp/2009-19.html>>.
- [11] FUSCO, A. – GUIO, A. C. – MARLIER, E.: Income poverty and material deprivation in European countries. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010. ISBN 978-92-79-18874-9.
- [12] FUSCO, A. – GUIO, A. C. – MARLIER, E.: Building a Material Deprivation Index in a Multinational Context: Lessons from the EU Experience. In: BÉRENGER, V. – BRESSON, F. (eds.): Poverty and Social Exclusion Around the Mediterranean Sea. New York: Springer, 2013, vol. 9, pp. 43 – 71. ISBN 978-1-4614-5262-1.
- [13] GERBERY, D.: Vybrané aspekty materiálnej deprivácie. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2012.
- [14] GUIO, A. C. – GORDON, D. – MARLIER, E.: Measuring material deprivation in the EU. Indicators for the whole population and child-specific indicators.

- Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012. ISBN 978-92-79-25571-7.
- [15] GUIO, A. C.: What can be learned from deprivation indicators in Europe? Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009. ISBN 978-92-79-12308-5.
- [16] HALLERÖD, B.: The truly poor: direct and indirect measurement of consensual poverty in Sweden. In: Journal of European Social Policy [online], 1995, vol. 5, no. 2, pp. 111-129 [22. 01. 2016]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/258136565_The_Truly_Poor_Direct_and_Indirect_Consensual_Measurement_of_Poverty_in_Sweden>.
- [17] MAREŠ, P.: Konsenzuální přístup k definici chudoby. In: Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské university. G, Řada sociálněvědná, 1994, vol. 43, iss. G36, pp. 7 – 22, ISSN: 0231-5122.
- [18] MAREŠ, P.: Subjektivní míry chudoby. In: Sirovátka, T. et. al.: Monitorování chudoby v České republice: Úvodní studie. Praha: VÚPSV, 2002, s. 31 – 63.
- [19] MICHÁLEK, A.: Chudoba, jej koncepty a geografické dimenzie. In: Geografický časopis, 2000, roč. 52, č. 3, s. 231 – 242.
- [20] MILLIANO, M. – PLAVGO, I.: CC-MODA – Cross Country Multiple Overlapping Deprivation Analysis: Analysing Child Poverty and Deprivation in sub-Saharan Africa. Office of Research Working Paper WP-2014-19 [online]. Florence: UNICEF Office of Research, 2014. ISSN: 1014-7837 [09. 03. 2016]. Dostupné na internete: <<http://www.unicef-irc.org/publications>>.
- [21] MORRISON, D.: Some Notes Toward Theory on Relative Deprivation, Social Movements, and Social Change. In: The American Behavioral Scientist, 1971, vol. 14, no. 5, pp. 675 – 690.
- [22] NEUBOURG, C. et. al.: Step-by-Step Guidelines to the Multiple Overlapping Deprivation Analysis (MODA). Working Paper, No. 2012-10 [online]. Florence: UNICEF Office of Research, 2012. ISSN: 1014-7837 [09. 03. 2016]. Dostupné na internete: <<http://www.unicef-irc.org/publications>>.
- [23] NEUBOURG, CH. et. al.: Child Deprivation, Multidimensional Poverty and Monetary Poverty in Europe. Innocenti Working Paper, No. 2012-02 [online]. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre. 2012. ISSN: 1014-7837 [09. 03. 2016]. Dostupné na internete: <<http://www.unicef-irc.org/publications>>.
- [24] NEUBOURG, CH. – Milliano, M. – Plavgo, I.: Lost (in) Dimensions: Consolidating progress in multidimensional poverty research. Innocenti Working Paper, No. 2014-04 [online]. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre. 2014. ISSN: 1014-7837 [09. 03. 2016]. Dostupné na internete: <<http://www.unicef-irc.org/publications>>.
- [25] RITOMSKÝ, A.: Validita, reliabilita a chyby merania. In: Sociálne a politické analýzy [online]. Košice: UPJŠ, 2012, roč. 6, č. 2, s. 1 – 15. ISSN 1337 5555 [20. 03. 2016]. Dostupné na internete: <<http://sapa.ff.upjs.sk>>.
- [26] RUNCIMAN, W. G.: Relative Deprivation and Social Justice. A Study of Attitudes to Social Inequality in Twentieth-Century England. In: The British Journal of Sociology, 1966, vol. 17, no. 4, pp. 430 – 434.
- [27] TOWNSEND, P.: Poverty in the United Kingdom: A Survey of Household Resources and Standards of Living. Harmondsworth: Penguin Books (Reprinted 1983), 1979. ISBN 0-14-022139-5.
- [28] TOWNSEND, P.: Deprivation. In: Journal of Social Policy, Vol. 16, no. 2, apríl 1987, pp. 125 – 146.

- [29] WILLITS, M.: Measuring child poverty using material deprivation: possible approaches. In: Working paper, No. 28 [online]. Department of work and pensions, Nórsko, 2006. ISBN 1 84123 976 3 [12. 01. 2016]. Dostupné na internete: <<http://dera.ioe.ac.uk/6157/1/WP28.pdf>>.
- [30] ŽELINSKÝ, T.: Analýza chudoby na Slovensku založená na koncepte relatívnej deprivácie. In: Politická ekonomie, 2010, č. 4, s. 542–565.
- [31] 2013/112/EU: Commission Recommendation of 20 February 2013 Investing in children: breaking the cycle of disadvantage [online] [09. 03. 2016]. Dostupné na internete: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32013H0112>>.

PRÍLOHY

Príloha č. 1: Zoznam 14 položiek použitých na konštrukciu indexu materiálnej deprivácie detí

Názov premennej (EU SILC 2009)	Položka sa týka	Dimenzia
Nové (nie secondhandové) šatstvo	detí	Odev a obuv
Dva páry topánok vhodnej veľkosti (vrátane jedného páru vhodného do každého počasia)	detí	
Čerstvé ovocie a zelenina raz za deň	detí	Jedlo a stravovacie návyky
Jedno mäsité jedlo vrátane kuracieho alebo rybacieho mäsa (alebo vegetariánskeho ekvivalentu) aspoň raz za deň	detí	
Tri jedlá denne	detí	
Knihy v domácnosti primerané veku	detí	Vzdelávanie a materiálne podmienky vzdelávania
Vhodné miesto na štúdium alebo domáce úlohy	detí	
Pripojenie na internet	detí/domácnosti	
Vybavenie na vonkajšie aktivity vo voľnom čase (bicykel, kolieskové korčule atď.)	detí	Voľný čas a hry
Hry v interiéri (výchovné hračky pre malé deti, stavebnice, spoločenské hry, počítačové hry atď.)	detí	
Pravidelné aktivity vo voľnom čase (plávanie, hranie na hudobný nástroj, mládežnícke organizácie atď.)	detí	
Oslavy pri zvláštnych príležitostiach (narodeniny, meniny, náboženské sviatky atď.)	detí	Participácia na sociálnych aktivitách
Občasné pozvanie priateľov na návštevu na účely zábavy a pohostenia	detí	
Účasť na školských výletoch a podujatiach, za ktoré treba zaplatiť	detí	

Zdroj: [23]

Príloha č. 2: Zoznam 13 položiek použitých na konštrukciu miery MD

Názov premennej	Zisťovaná na úrovni	Poznámka
Nové (nie secondhandové) šatstvo	dospelí (16+)	vynútený nedostatok
Dva páry topánok vhodnej veľkosti (vrátane jedného páru vhodného do každého počasia)	dospelí (16+)	vynútený nedostatok
Jedno mäsité jedlo vrátane kuracieho alebo rybacieho mäsa (alebo vegetariánskeho ekvivalentu) aspoň raz za deň	domácnosť	-
Stretnutie s priateľmi/rodinou (príbuznými) na účely posedenia pri pití/jedle najmenej jedenkrát za mesiac	dospelí (16+)	vynútený nedostatok
Každý týždeň utratí malú sumu peňazí na seba	dospelí (16+)	vynútený nedostatok
Pravidelná účasť na aktivitách vo voľnom čase, ako je šport, návšteva kina či koncertu	dospelí (16+)	vynútený nedostatok
Schopnosť čeliť neočakávaným finančným výdavkom	domácnosť	-
Schopnosť dovoliť si zaplatenie raz ročne jedného týždňa dovolenky mimo domu	domácnosť	-
Nahrádzanie opotrebovaného nábytku (nie secondhandovým)	domácnosť	vynútený nedostatok
Nedoplatky (hypotéka alebo nájom, účty alebo kúpa na splátky, splátky)	domácnosť	-
Počítač/pripojenie na internet	domácnosť	vynútený nedostatok
Udržiavať primerané teplo v byte	domácnosť	-
Osobný automobil	domácnosť	vynútený nedostatok

Zdroj: [14]

Príloha č. 3: Zoznam 18 položiek použitých na konštrukciu indexu materiálnej deprivácie detí

Názov premennej	Položka sa týka	Poznámka
Nové (nie secondhandové) šatstvo	detí	vynútený nedostatok
Dva páry topánok vhodnej veľkosti (vrátane jedného páru vhodného do každého počasia)	detí	vynútený nedostatok
Čerstvé ovocie a zelenina raz za deň	detí	vynútený nedostatok
Jedno mäsité jedlo vrátane kuracieho alebo rybacieho mäsa (alebo vegetariánskeho ekvivalentu) aspoň raz za deň	detí	vynútený nedostatok
Knihy v domácnosti primerané veku	detí	vynútený nedostatok
Vybavenie na vonkajšie aktivity vo voľnom čase (bicykel, kolieskové korčule atď.)	detí	vynútený nedostatok
Hry v interiéri (výchovné hračky pre malé deti, stavebnice, spoločenské hry, počítačové hry atď.)	detí	vynútený nedostatok
Vhodné miesto na štúdium alebo domáce úlohy	detí	
Pravidelné aktivity vo voľnom čase (plávanie, hranie na hudobný nástroj, mládežnícke organizácie atď.)	detí	vynútený nedostatok
Oslavy pri zvláštnych príležitostiach (narodeniny, meniny, náboženské sviatky atď.)	detí	vynútený nedostatok
Občasné pozvanie priateľov na návštevu na účely zábavy a pohostenia	detí	vynútený nedostatok
Účasť na školských výletoch a podujatiach, za ktoré treba zaplatiť	detí	vynútený nedostatok
Ísť na prázdniny na 1 týždeň v roku	detí	vynútený nedostatok
Nahrádzanie opotrebovaného nábytku (nie secondhandovým)	domácnosti	vynútený nedostatok
Nedoplatky (hypotéka alebo nájom, účty alebo kúpa na splátky, splátky)	domácnosti	
Počítač/pripojenie k internetu ²⁰	domácnosti	vynútený nedostatok
Udržiavať primerané teplo v byte	domácnosti	
Osobný automobil	domácnosti	vynútený nedostatok

Zdroj:[14]²⁰ Domácnosti chýba počítač a/alebo pripojenie na internet.

Príloha č. 4a: Zoznam premenných pre metodológiu EU-MODA

Názov premennej (EU SILC 2009)	Zisťovaná na úrovni	Dimenzia
Nové (nie secondhandové) šatstvo	predškolský vek školský vek dospievajúci	oblečenie
Dva páry topánok vhodnej veľkosti (vrátane jedného páru vhodného do každého počasia)		
Čerstvé ovocie a zelenina raz za deň	predškolský vek školský vek	jedlo
Jedno mäsité jedlo vrátane kuracieho alebo rybacieho mäsa (alebo vegetariánskeho ekvivalentu) aspoň raz za deň		
Knihy v domácnosti primerané veku	predškolský vek	rozvoj dieťaťa
Vybavenie na vonkajšie aktivity vo voľnom čase (bicykel, kolieskové korčule atď.)		
Hry v interiéri (výchovné hračky pre malé deti, stavebnice, spoločenské hry, počítačové hry atď.)		
Oslavy pri zvláštnych príležitostiach (narodeniny, meniny, náboženské sviatky atď.)		
Občasné pozvanie priateľov na návštevu na účely zábavy a pohostenia		
Knihy v domácnosti primerané veku		
Vybavenie na vonkajšie aktivity vo voľnom čase (bicykel, kolieskové korčule atď.)		
Hry v interiéri (výchovné hračky pre malé deti, stavebnice, spoločenské hry, počítačové hry atď.)		
Pravidelné aktivity vo voľnom čase (plávanie, hranie na hudobný nástroj, mládežnícke organizácie atď.)		
Oslavy pri zvláštnych príležitostiach (narodeniny, meniny, náboženské sviatky atď.)	školský vek	sociálne aktivity
Občasné pozvanie priateľov na návštevu na účely zábavy a pohostenia		
Pravidelné aktivity vo voľnom čase (plávanie, hranie na hudobný nástroj, mládežnícke organizácie atď.)	dospievajúci	voľnočasové a sociálne aktivity
Stretnutie s priateľmi/rodinou (príbuznými) na účely posedenia pri pití/jedle najmenej jedenkrát za mesiac		
Pripojenie na internet Máte počítač?	predškolský vek školský vek	informácie

dokončenie		
Názov premennej (EU SILC 2009)	Zisťovaná na úrovni	Dimenzia
Pripojenie na internet Máte počítač? Mobilný telefón	dospievajúci	informácie
Nenaplnená potreba návštevy všeobecného lekára alebo špecialistu Nenaplnená potreba návštevy zubného lekára	dospievajúci	prístup k zdravotnej starostlivosti
Preplnenosť obydla Hygiena ²¹ Viacnásobné problémy domácnosti ²²	predškolský vek školský vek dospievajúci	bývanie

Zdroj: [22]

Príloha č. 4b: Dimenzie v metodológii EU MODA²³

Deti predškolského veku (okrem detí mladších ako jeden rok)	Deti školského veku (do 16 rokov)	Dospievajúci (vo veku 17 – 18 rokov)
jedlo	jedlo	-
oblečenie	oblečenie	oblečenie
vzdelávanie a starostlivosť o deti v predškolskom veku	vzdelávacie aktivity	aktivity
rozvoj dieťaťa	voľnočasové aktivity	voľnočasové a sociálne aktivity
-	sociálne aktivity	prístup k zdravotnej starostlivosti
informácie	informácie	informácie
bývanie	bývanie	bývanie

Zdroj: [5], upravené autorkou

Článok vznikol s podporou grantovej agentúry VEGA v rámci projektu VEGA č. 1/0092/15 Moderné prístupy k navrhovaniu komplexných štatistických prieskumov.

RESUME

Poverty is a complex issue, and various approaches are used for its measurement and analysis. The measures based on the income are input based methods (indirect approach), measures based on outcomes (direct approach) concentrate on the actual living standard of people and not on the means available to achieve a certain level of well-being. Measures of material deprivation fall into category of measures based on outcomes. The measurement of material deprivation has been regularly on the EU

²¹ Hygiena zahŕňala tieto premenné: bývanie s teplou tečúcou vodou, vnútorná splachovacia toaleta výlučne pre domácnosť, vaňa alebo sprcha v obydli.

²² Viacnásobné problémy domácnosti sa posudzovali cez položky zatekajúca strecha, vlhké steny/ podlaha/základy alebo zahŕňajúce okenné rámy, problémy s obydliem (príliš tmavé, málo svetla).

²³ Údaje týkajúce sa oblečenia, vedomostí a bývania sa vzťahujú na všetky tri vekové kategórie. Voľnočasové a sociálne aktivity sa merajú len u detí školského veku a mladistvých, dimenzia rozvoj dieťaťa je relevantná len u detí predškolského veku. Vzhľadom na nedostatok údajov sa prístup k zdravotnej starostlivosti uplatňuje iba vo vekovej skupine 17 až 18 rokov.

agenda since 2004. However, only since 2009 two indicators have formally been approved and added to the EU set of indicators for social inclusion. The first EU indicator is a material deprivation rate defined as a proportion of people living in households who lack at least 3 of 9 items (to face unexpected expenses; one week annual holiday away from home; to pay for arrears (mortgage or rent, utility bills or hire purchase); a meal with meat, chicken or fish every second day; to keep home adequately warm; to have a washing machine; to have a colour TV; to have a telephone; to have a personal car) because they cannot afford them. The second indicator measures the intensity of deprivation that is the mean number of items (from 0 to 9) of materially deprived people. In the absence of a definition of child deprivation, in the EU, the share of children living in deprived households is used as an indicator of childhood deprivation. Based on the life cycle approach which distinguishes between children, adults and older people, it is widely accepted that monetary child poverty and material deprivation need to be studied at child level rather than of the household. This paper discusses the construction of a child deprivation scale and a child deprivation index for 29 countries using 14 specific variables [23] and a child deprivation index for 27 countries using 18 variables made available by the child module of the EU-SILC 2009 survey [14].

PROFESIJNÝ ŽIVOTOPIS

Doc. RNDr. Viera Labudová, PhD., je absolventkou Matematicko-fyzikálnej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Na Fakulte hospodárskej informatiky Ekonomickej univerzity v Bratislave pôsobila od roku 2000 ako odborná asistentka, od roku 2014 vo funkcii docentky v študijnom odbore kvantitatívne metódy v ekonómii. Vo svojej vedecko-výskumnej a pedagogickej činnosti sa venuje aplikácii štatistických metód pri analýzach sociálno-ekonomických javov, analýzam sociálno-patologických javov s osobitným zreteľom na výskyt chudoby, aplikácii metód hĺbkovej analýzy údajov, analýze kategoriálnych údajov a regionálnej štatistike.

KONTAKT

viera.labudova@euba.sk